

ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων & αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο). *Μεθοδολογικός Οδηγός για τη χρήση σχολικών βιβλίων του Γυμνασίου. Η διαπολιτισμική διάσταση στη διδασκαλία*. Επιστ. Εποπτεία Π. Ξωχέλλης. Θεσσαλονίκη, 2008.

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ' Γυμνασίου

(σσ. 123-129)

Άννα Τριανταφύλλου

Η διδασκαλία του μαθήματος «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» αποτελεί μια σύνθετη διεπιστημονική διαδικασία, ένα πλούσιο θεματικό πεδίο συζήτησης διότι εισάγει και ευαισθητοποιεί τους νέους σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, και τους οδηγεί στην κατανόηση της σχέσης του ατόμου με την κοινωνία και την πολιτεία, καθώς και στη γνώση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών τους ως δημοκρατικών πολιτών. Οι πολιτικές αλλαγές και η ευρωπαϊκή ενοποίηση, η όλο και πιο αυξανόμενη και με διαφορετικές μορφές κινητικότητα ομάδων ή μεμονωμένων ατόμων καθώς και η παγκοσμιοποίηση του πλανήτη μεταμορφώνουν τις κοινωνίες. Οι διαδικασίες διεθνοποίησης συντελούνται σε οικονομικό και ιδεολογικό επίπεδο και προκαλούν αλληλεπιδράσεις αλλά και συγκρούσεις. Είναι αναμφίβολο ότι η επικέντρωση του ενδιαφέροντος και η συζήτηση γύρω από τα θέματα της πολυπολιτισμικότητας, της διαπολιτισμικότητας, της αναγνώρισης του Άλλου γίνεται σήμερα πιο απαιτητική και θέτει νέους όρους αντιμετώπισης εξαιτίας των αυξανόμενων φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού.

Στην επίτευξη αυτού του στόχου, που συνδέεται άρρηκτα με τις βασικές αρχές της δημοκρατίας, συνεισφέρει μια κοινή σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, πολιτική και κοινωνική αγωγή.

Το παρόν κείμενο φιλοδοξώντας να καταθέσει μια προβληματική σχετικά με το ρόλο του μαθήματος «Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή» της Γ' Γυμνασίου στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και να ανιχνεύσει τον ενδεχόμενο διαπολιτισμικό λόγο που εμπεριέχεται σ' αυτό, θέτει τα παρακάτω ερωτήματα:

Με ποιον τρόπο οι συγγραφείς του βιβλίου ως φορείς μιας δεδομένης κουλτούρας αντιλαμβάνονται τον κόσμο στον οποίο ανήκουν και με ποιον τρόπο, ρητό ή άρρητο, τοποθετούνται σε σχέση με αυτόν. Ποια εικόνα διαμορφώνουν για τον Εαυτό και τον Άλλο; Λαμβάνονται υπόψη οι στόχοι του Συμβουλίου της Ευρώπης και άλλων φορέων για την ενδυνάμωση της δημοκρατίας; Ποιες πρακτικές υιοθετούνται με στόχο την αλλαγή στάσεων και

την ανάπτυξη μιας διαπολιτισμικής επικοινωνιακής δεξιότητας; Υπάρχουν στοιχεία τα οποία ο διδάσκων θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει προς μια διαπολιτισμική κατεύθυνση, ώστε να ενισχύσει τη δημοκρατική συμπεριφορά των μαθητών και να αποτρέψει την αναδίπλωση στον εαυτό; Είναι, με άλλα λόγια, το εν λόγω εγχειρίδιο εργαλείο προσαρμοσμένο στις προκλήσεις της εποχής;

Θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε τα θέματα του παραπάνω προβληματισμού αναφορικά με τους στόχους και το περιεχόμενο του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Στην προσπάθεια να κατηγοριοποιήσω τις θεματικές που προσφέρονται στο εγχειρίδιο για την ανάπτυξη μιας διαπολιτισμικής συνείδησης, κατέληξα στην παρακάτω τυπολογία, της οποίας τα όρια, πρέπει να πω, είναι συχνά δυσδιάκριτα. Οι κατηγορίες αφορούν τόσο στον κορμό του μαθήματος, όσο και στις εισαγωγές, τις φωτογραφίες-λεζάντες, τις εργασίες-δραστηριότητες και τα κριτήρια αυτοαξιολόγησης του μαθητή:

α. γλώσσα, **β.** θρησκεία, **γ.** πολιτισμός, **δ.** επικοινωνία, αλληλεπίδραση, ταυτότητα, **ε.** προκαταλήψεις, στερεότυπα, ρατσισμός, πολυμορφία, **στ.** κινητικότητα, αλλαγή, **ζ.** νόμοι, διακηρύξεις

Τα κυρίως κείμενα του εγχειριδίου

α. Οι αναφορές στο θέμα της γλώσσας συνδέονται με τον πολιτισμό. Σύμφωνα με τον Levi Strauss (1974, 78), η γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως μέρος του πολιτισμού, ως προϊόν πολιτισμού, στο μέτρο που αντανάκλα τον πολιτισμό και ως προϋπόθεση, διότι κυρίως μέσα από τη γλώσσα το άτομο κατακτά τον πολιτισμό της ομάδας του ή της ευρύτερης κοινωνίας. Στα αποσπάσματα που ακολουθούν: "Η γλώσσα, οι κανόνες που επικρατούν στην οικογένεια και στην ευρύτερη κοινωνία, η θρησκεία κτλ. αποτελούν τα κοινωνικά-πολιτισμικά χαρακτηριστικά που κάθε κοινωνία μεταβιβάζει στα μέλη της" (σ. 13), ".. οι αλλοδαποί που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας κοινωνικοποιούνται με βάση τους κανόνες της ελληνικής κοινωνίας, αλλά διατηρούν ταυτόχρονα και μεταβιβάζουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία στα παιδιά τους (γλώσσα, θρησκεία κτλ.)" (σ. 38-39) η γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως μέρος του πολιτισμού και ως αποτέλεσμα της ιστορίας (χαρακτηριστικά που μεταβιβάζονται). Ωστόσο δεν γίνεται αντιληπτή ως προϊόν - τουλάχιστον όχι με τρόπο ρητό - σχέσεων μεταξύ των κοινοτήτων. Ακόμη και στο απόσπασμα: "Μέσα στα επόμενα χρόνια θα ζούμε σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση με 28 χώρες, περισσότερες από 20 γλώσσες, ένα μοναδικό κράμα πολιτισμών και ένα αίσθημα αλληλεγγύης που θα συμμαρμύρονται 500 εκατομμύρια άνθρωποι" (σ. 122), όπου τίθεται το θέμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η πολλαπλογλωσσία, τα γλωσσικά δάνεια και οι διάλεκτοι δεν αναφέρονται. Ο αριθμός των γλωσσών περιορίζεται στις επίσημες, ενώ αποσιωπάται ένας γλωσσικός πλούτος που συνδέεται με τους επιμέρους πολιτισμούς που απαρτίζουν μια κοινότητα. Με τον τρόπο αυτό, οι κυρίαρχες γλώσσες καθορίζουν τη θέση των άλλων γλωσσών προσδίδοντάς τους ένα στοιχείο κατωτερότητας.

β. Η θρησκεία αντιμετωπίζεται κι αυτή ως στοιχείο πολιτισμού κάθε κοινωνίας, που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο ζωής των ανθρώπων (σ. 41) όπως και ως ατομικό δικαίωμα που προστατεύεται από το Σύνταγμα: "Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός (άρθρο 13, παρ.1 Σύνταγμα). Η πίστη είναι εσωτερική ψυχική υπόθεση. Για το λόγο αυτό απαγορεύεται ο προσηλυτισμός. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει όχι μόνο τη θρησκευτική ελευθερία (**ανεξιθρησκεία**) αλλά και τη **θρησκευτική ισότητα**" (σ. 112).

Αν δεχτούμε την άποψη του Durkheim (1968) ότι η θρησκεία και οι θρησκευτικές αναπαραστάσεις αποτελούν συλλογικές πραγματικότητες και εξελίσσονται παράλληλα με την κοινωνία, τότε διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν αναφορές σε κοινές λατρευτικές πρακτικές ανάμεσα στα διαφορετικά δόγματα, ούτε διαφαίνεται η αλληλεπίδραση που επιβεβαιώνει τη χαλαρότητα των πολιτισμικών ορίων και την πολιτισμική σύγκλιση.

γ. Περνάμε στην τρίτη κατηγορία, αυτή του πολιτισμού. Στα αποσπάσματα: "Ο πολιτισμός είναι αυτός που χαρακτηρίζει κάθε κοινωνία και τη διακρίνει από τις άλλες", "Κοινωνία είναι ένα σχετικά μεγάλο και οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που έχει διάρκεια στο χρόνο και διακρίνεται με βάση τον πολιτισμό του" (σ.12), ο πολιτισμός δεν γίνεται με σαφήνεια αντιληπτός ως προϊόν αλληλεπίδρασης.

Αντίθετα το απόσπασμα "μέσα από τις οργανωμένες σχέσεις τους οι άνθρωποι δημιουργούν τον πολιτισμό τους" (σ.12), παραπέμπει σαφώς στη θεμελιώδη έννοια της διαπολιτισμικότητας, στην αλληλεπίδραση, και ως εκ τούτου, στην άποψη ότι ο πολιτισμός είναι επικοινωνία και η επικοινωνία πολιτισμός (Hall E. T.: 1984, 219), όπως επίσης και στο ότι "κάθε πολιτισμός είναι πολιτισμός επαφής και συνεπώς πολυπολιτισμός" (Tabouret-Keller A.: 1994, 17). Με τις απόψεις αυτές συνδέεται και η επόμενη κατηγορία.

δ. "Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, οι ανθρώπινοι πολιτισμοί πήραν ο ένας από τον άλλον τη σκυτάλη στον αγώνα της ανθρωπότητας για εξέλιξη. Από τους Βαβυλώνιους και τους Αιγυπτίους, στους Αρχαίους Έλληνες και μετά στους Ρωμαίους, τους Άραβες, στην Ευρώπη και σε όλον τον κόσμο, η σκυτάλη πέρασε μέσα από τους αιώνες, για να διαμορφώσει την κληρονομιά ενός παγκόσμιου πολιτισμού, του οποίου είμαστε ισότιμα μέλη" (σ. 134). Η συνάντηση ατόμων φορέων διαφορετικών πολιτισμών, οι ανταλλαγές, οι αλληλεπιδράσεις στις τεχνικές και στα αξιακά συστήματα, όπως διαφαίνονται στο παραπάνω απόσπασμα, παρέχουν τη δυνατότητα προσέγγισης του "άλλου" και οδηγούν στην κατανόηση ότι ο πολιτισμός δεν είναι στατικός, αλλά υπόκειται σε μεταμορφώσεις. Βεβαίως, δεν ταυτίζεται με το Κράτος ή το Έθνος, αντίθετα βρίσκεται έξω από οριοθετήσεις, διότι αποτελεί προϊόν πολλαπλών συναντήσεων και αμφίδρομων δανείων. Το παρακάτω απόσπασμα οδηγεί στην εξάλειψη αναφοράς σε ένα πολιτισμικό μοντέλο που διεκδικεί τη μοναδικότητα: "Οι Δήμοι είναι θεσμός που συναντάται σε όλη την ιστορία του τόπου από την Αρχαιότητα (Κλεισθένης), το Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία μέχρι σήμερα" (σ.98). Με βάση το προηγούμενο, μπορούμε σήμερα να μιλάμε για τη "δημιουργία του "πλανητικού χωριού" μέσω της παγκόσμιας επικοινωνίας. Κάθε πληροφορία αναμεταδίδεται ταχύτατα μέσω του διαδικτύου σε όλον τον πλανήτη. Με τον τρόπο αυτό τα άτομα κατανοούν και σέβονται τις ιδιαιτερότητες των άλλων πολιτισμών, ευαισθητοποιούνται για τα προβλήματα της παγκόσμιας κοινότητας, συνειδητοποιούν ότι είναι πολίτες μιας πανανθρώπινης κοινωνίας" (σ. 84).

Παρατηρείται η ενσωμάτωση στην ταυτότητα νέων στοιχείων, που προϋποθέτουν τη εμπλοκή σε μια διαδικασία αλληλεπίδρασης. Μας επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε στοιχεία, στα οποία διαπιστώνεται ένας λόγος για μια ταυτότητα μη περιχαρακωμένη, αλλά ανοιχτή στη διαπραγμάτευση. Εξάλλου, η ταυτότητα συνδέεται με τον πολιτισμό, στο μέτρο που ένας από τους ρόλους του είναι να ταυτίζει τα μέλη του μέσα από κοινούς τρόπους σκέψης και συνηθειών και να τους προσδίδει μια συλλογική ταυτότητα. Εφόσον ο πολιτισμός δεν προσλαμβάνεται πλέον ως μια ομοιογενής κατηγορία, τότε κατά συνέπεια και η ταυτότητα δεν είναι σταθερή και άκαμπτη, αλλά πολλαπλή και υπό διαρκή αναδιαμόρφωση μέσα από την επικοινωνία και τις αλληλεπιδράσεις: "όταν διαμορφώνονται νέες ανάγκες και κοινωνικές συνθήκες, κάποιες κοινωνικές ομάδες καταργούνται και δημιουργούνται νέες, οι οποίες δίνουν νέες ταυτότητες στα άτομα" (σ. 18). "Οι κοινωνικές ομάδες έχουν: συχνή επικοινωνία μεταξύ τους αποκτούν την αίσθηση του "εμείς", δηλ. μια ταυτότητα κοινή με τα άλλα μέλη της ομάδας, όπως π.χ. την ταυτότητα του εθελοντή, του μαθητή, του δημότη, του αθλητή" (σ. 15).

ε. Στα κείμενα δεν παρατηρείται στερεοτυπικός ή ρατσιστικός λόγος σε σχέση με την ετερότητα. Το απόσπασμα που ακολουθεί προβάλλει το διάλογο κόσμων που θα μπορούσαν να θεωρηθούν διαφορετικοί, ενώ ταυτόχρονα συνθέτουν τον κοινό παρονομαστή του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Επίσης, λειτουργεί ως μύθος προς μια κατεύθυνση απάλειψης στερεοτύπων και προκαταλήψεων, διότι κάνουν κατανοητό ότι τα εδαφικά, πολιτισμικά και ιστορικά ευρωπαϊκά σύνορα ήταν και είναι ασαφή και μεταβαλλόμενα: "Παρ' όλες τις μεταξύ τους διαφορές, όλα τα ευρωπαϊκά κράτη διαμορφώθηκαν στη βάση του ευρωπαϊκού **διαφωτισμού**, ο οποίος επηρεάστηκε από την **αρχαία ελληνική σκέψη**. Τα ευρωπαϊκά κράτη, εξάλλου, οργανώθηκαν με

βάση το ρωμαϊκό δίκαιο, ενώ καθοριστικές υπήρξαν για όλη την Ευρώπη οι επιδράσεις του χριστιανισμού" (σ. 121).

Η έννοια της πολυμορφίας στο βιβλίο δεν συνδέεται, όπως συμβαίνει συχνά, μόνο με τις ομάδες οικονομικών μεταναστών, αλλά και με ομάδες σε κίνδυνο, όπως τα άτομα της τρίτης ηλικίας, τα άτομα με αναπηρία, οι γυναίκες, οι άνεργοι... Πράγματι, τονίζεται η πολυπλοκότητα της ύπαρξης, οι πολλαπλές ταυτότητες του ατόμου: "Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι πολυπολιτισμικές, γιατί σε αυτές συμβιώνουν πολλές διαφορετικές εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές ομάδες, με διαφορετικές αξίες, απόψεις και ιδεολογίες... οι πιο συνηθισμένες μορφές προκαταλήψεων είναι αυτές που αφορούν το φύλο, τη φυλή, την ηλικία, τη θρησκεία, τη χώρα προέλευσης, το κοινωνικό στρώμα ή την υγεία των ατόμων....ευάλωτεςκοινωνικές ομάδες..." (σ. 16).

στ. Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό από τους μαθητές το θέμα της κινητικότητας. Οι μετακινήσεις πολιτών εγγράφονται σε κάθε είδους μετακίνηση, ατομική ή ομαδική, εθελοντική ή μη, πρόσκαιρη ή μόνιμη, που πραγματοποιείται για λόγους επαγγελματικούς, πολιτικούς, εκπαιδευτικούς, πολιτιστικούς, τουριστικούς, κλιματικούς κ.ά. Οποιαδήποτε μορφή κι αν έχουν, οι μετακινήσεις συνοδεύονται από ανταλλαγή ιδεών και πρακτικών γνώσεων και θέτουν πολλαπλά ερωτήματα που συνδέονται αφενός με τις θεσμικές λογικές και τις νομοθεσίες, και αφετέρου με τις στρατηγικές που αναπτύσσει ο μετακινούμενος, προκειμένου να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα της ετερότητας (Τριανταφύλλου 2006). Στα κείμενα του εγχειριδίου οι μετακινήσεις θεωρούνται αιτίες των κοινωνικών μεταβολών: "*οι κοινωνίες μεταβάλλονται, αλλάζουν αργά ή ραγδαία, επαναστατικά ή ειρηνικά... Όταν επομένως μιλάμε για μεταβολή της ελληνικής κοινωνίας τις τελευταίες δεκαετίες εννοούμε ότι άλλαξαν οι θεσμοί της, π.χ. οι εκπαιδευτικοί θεσμοί.. οικογενειακοί θεσμοί...οι οικονομικοί θεσμοί, οι πολιτικοί θεσμοί.*" (σ. 33). Γίνονται, μάλιστα, σαφείς οι θεσμικές αλλαγές, που επιβλήθηκαν από την ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης: "*Σε διάστημα μισού αιώνα οικοδόμησης, η Ε.Ε. δεν αφορά πλέον μόνο την οικονομική ένωση των κρατών-μελών. Περιλαμβάνει την κοινή ευρωπαϊκή ιθαγένεια των πολιτών, την ελεύθερη διακίνηση και εγκατάστασή τους στον κοινό ευρωπαϊκό χώρο, το κοινό νόμισμα (ευρώ) και κοινές πολιτικές στην ασφάλεια, την εξωτερική πολιτική, την παιδεία, το περιβάλλον, την υγεία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, και τέλος το κοινό ευρωπαϊκό Σύνταγμα*" (σ. 121). Ταυτόχρονα, η κινητικότητα προβάλλεται και μέσα από το θέμα της παγκοσμιοποίησης: "*η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει τον χαρακτήρα των κοινωνιών*" (σ. 27) και ως αποτέλεσμα τεχνολογικών εξελίξεων, χωρίς, ωστόσο, αυτό να σημαίνει και ιδεολογική κινητικότητα: "*η κοινωνική μεταβολή της ελληνικής κοινωνίας τα τελευταία χρόνια είναι ραγδαία, εξαιτίας των τεχνολογικών εξελίξεων, αλλά συχνά παραμένουν παραδοσιακές νοοτροπίες, όπως οι προκαταλήψεις που αφορούν τις γυναίκες*" (σ. 27).

ζ. Το κεφ. 14 είναι αφιερωμένο στη Διεθνή Κοινότητα και το Διεθνές Δίκαιο, όπως επίσης και στους Διεθνείς Οργανισμούς που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα: "*Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνει και τα δικαιώματα των πολιτών στην ισότητα και τις ατομικές ελευθερίες*" (σ. 130), "*Οι ΜΚΟ είναι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε εθνικό και κυρίως διεθνές επίπεδο και έχουν σκοπούς ανθρωπιστικούς (Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, Γιατροί χωρίς Σύνορα, Γιατροί του κόσμου κ.ά.), περιβαλλοντικούς (Greenpeace, WWF κ.ά.), προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Διεθνής Αμνηστία) κ.ά*" (σ. 140).

Γίνεται κατανοητό ότι είμαστε όλοι μέλη συλλογικοτήτων με διεθνή ή τοπική εμβέλεια σε θέματα διασφάλισης ατομικών δικαιωμάτων. Με τη συνειδητοποίηση του ρόλου των συλλογικοτήτων αυτών, οι μαθητές παροτρύνονται να δραστηριοποιηθούν σε εθνικά και διεθνή ζητήματα (περιβάλλον, φτώχεια, πόλεμος, αποκλεισμός...) και να αναλάβουν πρωτοβουλίες, προσπαθώντας να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση προβλημάτων, τα οποία εμφανίζονται όλο και με μεγαλύτερη ένταση.

Τα υπόλοιπα στοιχεία του εγχειριδίου

Ο διαπολιτισμικός λόγος του εγχειριδίου της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής προβάλλεται ανάγλυφα και στις εισαγωγές, τις φωτογραφίες και τις λεζάντες, καθώς και στις προτεινόμενες

δραστηριότητες και τα κριτήρια αξιολόγησης που αγκαλιάζουν τον κορμό του βιβλίου. Τα παραπάνω έχουν χαρακτήρα συμπληρωματικό. Δεν υποκαθιστούν τα κυρίως κείμενα, αντίθετα, συμπληρώνουν, στηρίζουν και διευρύνουν την προβληματική του. Ο λόγος που συγκροτείται είναι ρητορικός. Διότι σε αντίθεση με τα κείμενα του, των οποίων το ύφος είναι άκαμπτο και ελάχιστα, κατά τη γνώμη μου, ελκυστικό για τους μαθητές, τα υπόλοιπα στοιχεία παραπέμπουν το μαθητή σε λογοτεχνικά κείμενα, σε κινηματογραφικές ταινίες, στο διαδίκτυο, στον Τύπο και δίνουν αφορμή για διάλογο και ανταλλαγή. Είναι τα μέσα που θα πείσουν το συνομιλητή/ μαθητή και θα επιδράσουν επάνω του, διότι θα επηρεάσουν το συναίσθημά του και θα διαπραγματευτούν την απόσταση ανάμεσα σ' αυτόν και το προς επεξεργασία θέμα. Υπερβαίνουν, λοιπόν, το στάδιο της απλής περιγραφής, για να περάσουν στην κατανόηση μέσα από βιωματικές διαδικασίες.

Σύνοψη

Η επεξεργασία των κατηγοριών μας οδηγεί στις παρακάτω διαπιστώσεις:

- Ο λόγος του εγχειριδίου δεν είναι στερεοτυπικός, αντίθετα δίνεται έμφαση στις έννοιες της πολυμορφίας και όχι της διαφοράς, ώστε να οδηγηθεί κανείς στην αποδοχή της ετερότητας και της δυναμικής των σχέσεων. Επιπροσθέτως, η ελευθερία σκέψης, συνείδησης, θρησκείας, έκφρασης, είναι κεντρικά σημεία στο εγχειρίδιο.
- Δεν προβάλλονται εξιδανικευμένα πρότυπα ούτε μονοπολιτισμική αντίληψη. Κάθε πολιτισμός έχει την ίδια βαρύτητα και σημασία, και με τον τρόπο αυτό δεν ευνοούνται οι κατηγοριοποιήσεις τύπου "εμείς"/"αυτοί", "εδώ"/"εκεί", οπότε δεν αναπαράγονται μύθοι αποκλεισμού του Άλλου.
- Η ενότητα παρουσιάζεται στο εγχειρίδιο μέσα από την ποικιλότητα και τη διαφορετικότητα, αμβλύνει τους ανταγωνισμούς μεταξύ των λαών, εντάσσει το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι στο παγκόσμιο και αναγνωρίζει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ πολιτισμών.
- Οι πραγματικότητες που παρουσιάζονται δεν περιορίζονται στον ελληνικό χώρο: εντάσσονται ιστορικά σε ένα σύστημα διεθνών, ιεραρχικών σχέσεων, οικονομικών αλλά και ιδεολογικών.
- Η ετερότητα δεν γίνεται αντιληπτή ως απειλή, αλλά ως κάτι φυσικό που οδηγεί στην ανταλλαγή και την εξέλιξη.
- Τέλος, ο εκπαιδευτικός δεν είναι αναγκασμένος να περιοριστεί σε παραδοσιακές τεχνικές διδασκαλίας, αλλά έχει τη δυνατότητα να επιλέξει το υποστηρικτικό υλικό (ταινίες, λογοτεχνικά έργα, φωτογραφίες,) που θα βοηθήσει τους μαθητές να προχωρήσουν σε διαθεματικές δραστηριότητες που θα καλλιεργήσουν την κριτική και διαλεκτική τους ικανότητα σε θέματα πολυμορφίας και ισότητας δικαιωμάτων.

